

Door Henk Jongsma, hoofdauteur Op niveau tweede fase eerste editie

Talen

Inleiding

Een land dat bestaat uit ruim 80 eilanden. Op 65 daarvan wonen samen 260.000 mensen. En het meest verbazingwekkend: op die eilanden worden 110 verschillende talen gesproken. Dat zou gemiddeld nog geen 2.400 sprekers per taal zijn! Maar de meeste bewoners spreken meer dan een taal. Ze zijn dus meertalig. En dat lijkt ook wel nodig.

Als we in Nederland ook zo weinig sprekers per taal hadden, zouden we hier meer dan 6.000 talen (inclusief dialecten) moeten spreken. Dat is gelukkig niet het geval, maar ook hier beheersen, en gebruiken, heel veel mensen meer dan één taal. Meertaligheid, daar gaat deze lesbrief over. En niet alleen over die 65 bewoonde eilanden in de Stille Oceaan, maar ook over jouw situatie, hier in Nederland.

Opmerking: In maart werd de eilandengroep getroffen door een orkaan. De schade is enorm.

Opzet van deze lesbrief

- Je leest de tekst over de taalvariatie in Vanuatu (opdracht 1, 2 en 3).
- Je vergelijkt deze tekst met een paar andere, korte, teksten over taal (opdracht 4).
- Je probeert een paar tekstjes in Bislama te ontcijferen (opdracht 5).
- Je analyseert en beschrijft je eigen taalsituatie (opdracht 6 t/m 9).
- Je schrijft een beschouwing over de taalsituatie over vijftig jaar (opdracht 10).

Uitgangstekst

Vanuatu: 65 bewoonde eilanden en 110 talen

1 Het gebeurt niet iedere dag dat er in Nederland iemand promoveert op een taal uit het land Vanuatu. De meeste Nederlanders zullen niet eens weten waar dat ligt. Vanuatu is een eilandengroep in de Stille Oceaan, vroeger Nieuwe Hebriden genoemd, waar 260.000 mensen wonen, die 110 verschillende inheemse talen spreken. Vanuatu is daarmee het land dat de meeste talen 'per hoofd van de bevolking' heeft.

2 'Als de talendiversiteit in heel de wereld zo groot zou zijn als op Vanuatu, zouden er nu 2,8 miljoen talen zijn,' zegt de kersverse doctor, Jeremy Hammond, op een regenachtige middag in Nijmegen. Hammond beheerst zelf drie Vanuatu-talen: twee talen van verschillende eilanden (op een van de twee promoveerde hij) en daarnaast de nationale taal, Bislama, een nog piepjonge taal die de afgelopen twee eeuwen uit het Engels is ontstaan.

3 De 110 inheemse talen van Vanuatu behoren – met uitzondering van het Bislama – tot één grote taalfamilie: die van de Oceanische talen. Die mag je qua ouderdom (drieduizend jaar) vergelijken met de Germaanse taalfamilie. Hoe zou het zijn als we in Europa een land hadden waar 110 verschillende Germaanse talen worden gesproken? Daar moet je het mee vergelijken, zegt Hammond.

4 Vanuatu heeft 65 bewoonde eilanden. Veel van die eilanden hebben hun eigen taal. Maar er zijn ook een paar grote eilanden waar twintig of dertig verschillende talen gesproken worden. Op het eiland Tanna, waar Hammond zijn onderzoek deed, zijn het er zes. Dat is veel voor een eiland dat drie keer zo groot is als Texel.

5 Zijn dat echt zes talen? Of zijn het eigenlijk dialecten? Hammond: 'Het zijn talen die in elkaar overlopen. De mensen wonen in kleine gehuchten. Als je van gehucht naar gehucht loopt, hoor je hoe de woorden, de klanken en de zinsbouw langzaam veranderen. En op een bepaald moment, na twintig kilometer of zo, versta je het niet meer. Dan is het echt een andere taal geworden.'

6 In Nederland zou je volgens hem ook zo'n wandeling kunnen maken. 'Je laat bijvoorbeeld een Rotterdammer van Rotterdam in oostelijke richting lopen. Hij praat onderweg alleen met oude dialectsprekers. Ook dan is er een moment waarop het voor hem heel erg lastig wordt om de ander te verstaan. Dat is waarschijnlijk ergens net voor of net voorbij de Duitse grens.'

7 Als je het ABN wegdenkt, houd je in Nederland een land over met een stuk of vijf verschillende talen: niet alleen Nederlands en Fries, maar ook Limburgs, Nedersaksisch (in Noordoost-Nederland) en Zeeuws.

8 'Op Tanna spreekt bijna iedereen meerdere talen. Want hoe gaat dat? Een man uit het zuiden trouwt bijvoorbeeld met een vrouw die veertig kilometer verderop woont, in het noorden. De vrouw gaat bij de man wonen.

Ze krijgen kinderen. Die groeien op met twee talen: de taal van de moeder en die van de vader. Die van de vader wordt uiteindelijk hun eerste taal, want dat is de taal van het gebied waar ze wonen.

9 Ondertussen zijn die kinderen ook redelijk vertrouwd met de taal van hun moeder, dus als ze later in het noorden komen, verstaan ze de mensen daar vrij goed. Daar kunnen ze, als ze handel drijven of op een andere manier contact hebben met het noorden, veel profijt van hebben.'

10 Wat je op Tanna dan ook veel ziet, is dat mensen de taal van de andere kant van het eiland niet echt spreken, maar wel redelijk verstaan. Dat levert vaak tweetalige gesprekken op, waarin elke gesprekspartner gewoon in zijn eigen taal spreekt en ervan uitgaat dat de ander hem wel min of meer verstaat.

11 De hoofdstad van Vanuatu, Port Vila, ligt op een ander eiland, 250 kilometer van Tanna vandaan. Volgens Hammond is het de snelst groeiende hoofdstad ter wereld. In 2000 woonden er 30.000 mensen, inmiddels zijn dat er 50.000.

12 In de hoofdstad worden maar liefst drie officiële talen gesproken: Engels, Frans en die nieuwe taal die Bislama genoemd wordt. Het Engels en Frans zijn overblijfselen van een merkwaardige koloniale periode, waarin de eilandengroep door Engeland en Frankrijk sámen bestuurd werd. In de praktijk betekende dat dat sommige eilanden Frans waren en andere Engels. En soms was de ene kant van een eiland Frans en de andere kant Engels. Vanuatu is sinds 1980 onafhankelijk, maar er bestaat nog altijd Engelstalig en Franstalig onderwijs naast elkaar.

13 In de hoofdstad hoor je tegenwoordig vooral Engels en Bislama. Bislama is in de negentiende eeuw ontstaan uit een 'pidgin': uit gebrekkig Engels, waar men zich in de koloniale tijd noodgedwongen van moest bedienen. Daaruit is een nieuwe volwaardige taal (een creooltaal) ontstaan, die wel een beetje lijkt op het Surinaams – ook een creooltaal die uit het Engels ontstaan is.

14 'Vrijwel iedereen in de hoofdstad spreekt Bislama als tweede of derde taal. Maar er is ook een steeds groter wordende groep die het inmiddels als moedertaal spreekt.' Dat gaat als volgt. Iemand van een eiland trouwt met iemand van een ander eiland. Dat echtpaar gaat in de hoofdstad wonen, omdat daar meer werk is. Daar spreekt bijna iedereen Bislama. De verleiding is dan groot om de kinderen maar zoveel mogelijk in het Bislama op te voeden. Want met de moedertalen van de ouders, vrij marginale talen van andere eilanden, kunnen ze in de hoofdstad niets. Hammond: 'De ouders kiezen meestal, bewust of onbewust, voor de taal die voor hun kinderen de beste toekomstperspectieven heeft.'

15 Ook de directe omgeving van de hoofdstad – de rest van het eiland en de eilandjes eromheen – schakelt nu langzaam over op het Bislama.

16 Vanuatu is een democratie. In het parlement wordt vooral Engels gesproken. Hammond: 'De parlamentsleden hebben meestal een goede opleiding genoten en willen dat ook graag laten zien.'

17 Maar zodra de hoofdstad met de rest van de eilanden communiceert, bijvoorbeeld met het eiland Tanna, gebeurt dat in het Bislama. Met als gevolg dat het Bislama voor eilanden als Tanna ook steeds belangrijker wordt.

18 Op Tanna spreken de meeste mensen inmiddels drie of vier talen: vaak twee van de talen van het eiland, daarnaast Bislama en soms, als ze lang op school hebben gezeten, ook nog Engels. Hammond: 'Het is interessant om te zien welke taal ze kiezen als ze in het openbaar met elkaar beraadslagen. De

eilandbewoners zitten dan in een grote kring. Wie het woord wil voeren gaat in die kring staan en moet behoorlijk luid praten, wil iedereen hem kunnen horen. Sommigen spreken dan een lokale taal, anderen spreken Bislama en de hoogst opgeleiden spreken soms Engels. Het komt ook geregeld voor dat één spreker twee of drie talen door elkaar heen gebruikt. Soms binnen één zin.'

19 De lokale talen nemen steeds meer Bislama-woorden op. 'Dat Bislama kruipt langzaam in hun eigen talen. En dat is logisch. Als er vanuit de moderne wereld allerlei nieuwe dingen op je afkomen, heb je daar woorden voor nodig en dan is het het makkelijkst om die woorden te lenen uit een taal die daar al woorden voor heeft.'

Dus lenen de lokale talen veel woorden uit het Bislama, en die heeft ze weer uit het Engels geleend.

20 Inmiddels wordt het Bislama ook belangrijker als communicatiemiddel tussen eilandbewoners die van huis uit verschillende lokale talen spreken. Is dat niet het begin van het einde van die lokale talen?

21 Hammond: 'De lokale talen zijn nog vrij sterk, hoor. De optimist in mij zegt dat ruim de helft van die talen over honderd jaar nog gesproken wordt. Maar de pessimist in mij voegt eraan toe: die talen zullen dan wel heel veel Bislama-woorden hebben opgenomen.'

Door: Berthold van Maris, in: *NRC Handelsblad*, 7 februari 2015.

Opdracht 1 Betekenissen

Vul de betekenis van de volgende woorden in.

Alinea	Woord(en)	Betekenis
1	promoveren	
	inheems	
2	diversiteit	
	kersvers	
	nationaal	
3	qua	
12	koloniale periode	
13	pidgin	
14	marginaal	
	toekomstperspectieven	
16	democratie	
	parlement	
17	communiceren	
18	lokaal	

Opdracht 2 Nauwkeurig lezen

Aanwijzing: Geef al je antwoorden in de vorm van een volledige redenering (standpunt + argumenten).

- 1 ... *het land dat de meeste talen 'per hoofd van de bevolking' ...* (alinea 1). Betekent dat dat er van elke taal maar weinig sprekers zijn?
- 2 *Het zijn talen die in elkaar overlopen* (alinea 5). Betekent dat dat er in het hele eilandenrijk geen scherpe taalgrenzen zijn?
- 3 *Die [kinderen] groeien op met twee talen* (alinea 8). Toch wordt de taal van de vader hun eerste taal. Komt dat doordat mannen en vrouwen niet gelijkwaardig zijn?
- 4 Vanuatu kende een '*merkwaardige koloniale periode*' (alinea 12). Komt dat doordat de eilanden zo afgelegen lagen?
- 5 Wat was groter, de invloed van het Frans of de invloed van het Engels?
- 6 Gebeurt de keuze voor een van de talen uit praktische of uit principiële motieven?
- 7 Neemt de overheid wettelijke maatregelen om het gebruik van het Bislama te bevorderen?
- 8 Zullen er in de loop van de jaren steeds meer talen verdwijnen of zullen de talen steeds meer op elkaar gaan lijken?

Opdracht 3 Taalbegrippen

In de uitgangstekst komen nogal wat begrippen voor uit de taalkunde. Hieronder vind je een aantal definities. Zoek bij elke definitie het bijpassende begrip uit de tekst en vul in in welke alinea je het gevonden hebt.

Omschrijving	Taalkundig begrip	In alinea ...
woord dat uit een andere taal is overgenomen		
groep met elkaar verwante talen		
de taal waarin je bent opgevoed		
taal die alleen in een beperkt gebied wordt gebruikt		
geluid dat samen met andere geluiden een woord vormt en dus betekenisonderscheidend is		
de regels waaraan woorden en woordgroepen moeten voldoen om tot een geheel te worden		
de standaardtaal voor Nederland		
groep talen die vooral in het westen en noorden van Europa worden gesproken		
taal die ontstaat waar mensen met verschillende talen samenkomen en die (vaak vereenvoudigde) elementen van beide talen bevat		
pidgintaal die als moedertaal is geleerd		
communicatiemiddel dat bestaat uit tekens die samen een systeem vormen		

Vergelijken

Opdracht 4 Vergelijken

Lees de volgende fragmenten en maak de bijbehorende opdrachten.

Fragment 1

Dat er tegenwoordig nog dialecten bestaan, is eigenlijk een wonder. We worden zo overspoeld door allerlei vormen van nationaal Nederlands, dat je zou verwachten dat die kleine regionale talen helemaal weggedrukt worden. Maar dat valt mee. Wie met de trein van Groningen naar Maastricht reist, hoort meer dialect dan ABN. Dat zijn niet meer de dialecten in hun oorspronkelijke vorm: daar is door de opkomst van het ABN veel van afgesleten. Maar je kunt er iemands herkomst nog altijd goed aan afhoren.

Jan Strop: *Die taal, die weet wat*, Uitgave Atheneum – Polak & Van Gennep, Amsterdam, 2014; p. 139.

- a** Noteer de overeenkomsten tussen wat Jeremy Hammond zegt over de talen van Vanuatu en over wat Jan Strop zegt over de Nederlandse streektaalen.
- b** Noteer ook de belangrijkste verschillen.

Fragment 2

De taal zuiver houden is niet gelukt. Het had ook weinig zin om dat te proberen: bijna alle woorden in het Nederlands zijn ooit geleend, en het lenen gaat vandaag aan de dag gewoon door. Soms kun je met recht zeggen dat het lenen van woorden onnodig is. Er is bijvoorbeeld weinig behoefte aan het woord *shoppen*, omdat het werkwoord *winkelen* ook prima voldoet. En je kinderen *kids* noemen geeft mij persoonlijk koude rillingen. Toch doe je er niets aan.

Vivien Waszink: *Woord! De taal van nederhop*, Uitgeverij Nieuwezijds, Amsterdam, 2013, p. 198.

Waszink bespreekt een taalverschijnsel dat ook door Jeremy Hammond wordt geconstateerd.

- a** Welk verschijnsel is dat?
- b** Welke overeenkomst zie je in hun beoordeling van dat verschijnsel?
- c** Welk verschil zie je als je kijkt naar wat zij zien als oorzaak van dat verschijnsel?

Fragment 3

In 1964 zat ik op de lagere school, met in mijn klas kinderen die net als ik vrijwel allemaal dialect als moedertaal hadden. Slechts enkele kinderen spraken 'hoog-Hollands'. Dat waren fabrikantenkinderen of allochtone kinderen uit andere provincies of kinderen van wie de ouders al vroeg de mening waren toegedaan dat dialect je nergens bracht in de wereld en dat het derhalve een opvoedtaak was om je kinderen de standaardtaal te leren. Dat was juist ook in de jaren zestig een opvatting die sommige wetenschappers naar buiten brachten via artikelen en boeken. Kinderen die met het dialect als moedertaal opgroeiden, zouden met een taalachterstand te maken krijgen, die ze via de school maar moeilijk in konden lopen, zo was hun stellingname. Het was volstrekte onzin.

Wim Daniëls: *De taal achterna*, Uitgeverij Thomas Rap, Amsterdam, 2014, p. 19.

- a** Welke overeenkomsten zie je tussen de mening van sommige ouders in dit citaat en die van sommige ouders in Vanuatu?
- b** Hier is sprake van de mening van deskundigen. Hoe zit dat in Vanuatu?

Fragment 4

Dat ik door steeds vaker de grens van Aarle-Rixtel te negeren, meewerkte aan de ondergang van mijn dialect, had ik in het begin nog niet in de gaten. Maar zo is het wel. Rond pakweg 2050 is het afgelopen met het dialect van Aarle-Rixtel en met alle andere dialecten in Nederland. Dan zijn onze dialecten nog slechts cultureel erfgoed, door heemkundige liefhebbers af en toe van stal gehaald om in liedjes of anderszins tentoongesteld te worden.

Wim Daniëls: *De taal achterna*, Uitgeverij Thomas Rap, Amsterdam, 2014, p. 22/23.

De dialecten zullen verdwijnen, stelt Daniëls.

- a** In hoeverre is deze situatie te vergelijken met die van de vele talen in Vanuatu?
- b** Zijn de oorzaken van het verdwijnen dezelfde?
- c** Daniëls is stellig: de dialecten verdwijnen. Wat is de toekomstverwachting van Jeremy Hammond wat betreft de talen in Vanuatu?

Bislama ontcijferen

Opdracht 5 Tussendoortje

Bij het artikel van Berthold van Maris in *NRC Handelsblad* waren als illustratie van de taalsituatie een paar opschriften afgebeeld. Kun je ze vertalen? (Even helpen: *blong* betekent *van*; denk aan het Engelse *to belong*.)

- a** Op een bordje aan de kust staat:
YU WANTEM FERRY YU KILIM GONG.
- b** Op een officieel bordje op een muur in Port Vila (de hoofdstad) staat:
PABLIK LAEBRI BLONG PORT VILA
- c** Op een muur:
PLES BLONG PIS PIS TOILETS

Jouw situatie

Opdracht 6 Taal/dialect

Beschrijf de taalsituatie waarin jij leeft. Als je niets kunt invullen, omdat die situatie zich niet voordoet, of omdat je het gewoon niet weet, zet je een streepje.

a

De moedertaal of het moederdialect van	Taal of dialect	Versta je dat?	Spreek je dat?
je moeder			
je vader			
de ouders van je moeder			
de ouders van je vader			

b

De taal of het dialect die je gebruikt met	Zij spreken	Ik spreek
je ouders		
de andere gezinsleden		
je familieleden		
je beste vrienden en vriendinnen		
op school buiten de lessen		
op straat in de buurt waar je woont		
als je uitgaat en in winkels		

Opdracht 7 Moedertaal

- a** Welke taal of welk dialect beschouw je als je moedertaal?
b Welke taal of welk dialect spreek je het liefst?
c Welke taal of welk dialect heb je het meest nodig?

Opdracht 8 Toekomsttaal

Welke taal of welk dialect denk je (eventueel) later te gebruiken (misschien zijn er meer mogelijkheden).

Situatie	Taal of dialect
in je werk	
met je partner	
met je kinderen	
met je ouders	
met je familie	
met je collega's	
met je vrienden	
op straat, met burens ...	

Opdracht 9 Beschrijving

Schrijf een korte tekst (maximaal 250 woorden) over je huidige taalsituatie. Duidelijk moet worden:

- wat je mooi aan die situatie vindt
- wat je lastig aan die situatie vindt
- wat je vervelend of moeilijk vindt
- wat je het makkelijkste van die situatie vindt

Verwachting

Jeremy Hammond verwacht dat de talen steeds meer op elkaar zullen gaan lijken, Wim Daniëls verwacht dat dialecten verdwijnen, Vivien Waszink verwacht dat er steeds meer Engels in onze taal zal binnendringen ... Maar wat verwacht jij? Wat zal de invloed zijn van de jongerentaal, van de straattaal, van de migrantentalen, van de nieuwe media, van de internationalisering, van ...

Misschien helpt het volgende citaat?

'Er zijn ongetwijfeld uitzonderingen, maar het komt niet vaak voor dat iemand een vreemde taal even goed leert spreken, begrijpen en schrijven als zijn moedertaal. Wil je een voortreffelijk spreker, lezer en schrijver worden, dan leer je dat in de taal waarin je bent grootgebracht. Pas wanneer je die tot in alle hoeken en gaten aanvoelt en doorgrondt, zul je de stap kunnen maken naar een vergelijkbare competentie in een later verworven code. Wie in ons land op het hoogste niveau wil meedraaien, zowel in de wetenschap als op maatschappelijke posities, dient zich in de allereerste plaats toe te leggen op een volkomen beheersing van het Nederlands.'

Piet Gerbrandy: *Stuit de opmars van het Engels*, in: *Onze Taal*, januari 2015, p. 5.

Opdracht 10 Beschouwing

Schrijf een beschouwing over jouw verwachtingen. De tekst is bestemd voor je leeftijdgenoten. Noem de tendensen die je nu waarneemt en spreek je verwachtingen uit. Je schrijft een beschouwing, dus je hoeft zelf geen stelling in te nemen, maar je moet de argumenten natuurlijk wel goed onderbouwen.

Doe het zo

- Zorg voor een pakkende inleiding, ga uit van je eigen situatie, gebruik aansprekende voorbeelden, en zorg voor een mooi afrondend slot.
- Laat je eerste versie aan een paar medeleerlingen lezen en vraag om commentaar op de inhoud, op de opbouw van je stuk, op het taalgebruik en op de taalverzorging (spelling en interpunctie). Verwerk dat commentaar in de definitieve versie.